

نه هر که طرف کلمه کن نهادند نشست | سپاه داری آئین سروری داند

معنی آنست که سروری موقوف بچ کلمه و تند نشینی نیست از تشبیه کار و نمیشاید محال آنکه شیوه دلبری پایه است اعلی و مرغ دل انسان بس وحشی لطف و میل باید که بدام افتد و عشق را شیوه باید که اخلاص را بکار بر و در غرض گوید قوله

تو بندگی چو گدا یان بشر طمرد مکن | که خواجه خورش بند پروری داند

بندگی طاعت عبادت گدایان کنایه از زاهدان بشر طمرد و بمصوب بهشت و ثواب بجات خواجه حق تعالی رورش عادت زلفا بنده پروری داند اناللعبدا لرحمن اخیه و من ابوی فاطلبنی محمد فی قوله

وفا و عهد نکو باشد از بیاموزی | و گرنه هر که تو بینی سنگری داند

وفا و عهد یا ایها الذین امنوا اوفوا بالعقود

بباختم دل دیوانه و ندانستم | که آدمی بچه شیوه پری داند

شیوه طریقه قوله

غلام هست آن ز دعافیت سوزم | که در گد صفتی کیمیا گری داند

زند عافیت سوز عاشق که رخت عافیت سوخته و در گد صفتی ظاهر سستی کیمیا گری عشق حقیقی بموجب الجاز قنطرة الحقیقة مجاز و سیاق صفت بقوله

سواد نقطه بنیش ز حال تست مر | که قدر گوهر یکدانه جوهری داند

نقطه بنیش مر یک چشم سواد نقطه بنیش مراد روشنی که النور فی السواد و حال ذات شاهه گوهر یکدانه حال جوهری اشاره به مر یک چشم قوله

هزار نکهت باریک تر ز مو اینجاست | نه هر که سر برتر شد قلندری داند

قلندری موقوف بسر تراشی نیست قوله

بقدر و چهره هر آنکس که شاه خوبان شد | جهان بگیرد اگر داد گستری داند

یعنی هر که احق تعالی چهره خوش و قامت و دلکش که لازمه خوبی است بدج کمال است کمال است اگر داد گستری که تفقد غریب و فریادری ضعیفا است پیش گیر دعای رافرا گیر که طور شاهی در

حسن خلق و نگاہداشت خاطر و اداسے حقوق است قولہ بقدم مردم چشم من است غوطہ بخون
 چشمان من و عشق تو بسبب کثرت خونباری بمقدار قدم مردم غرق بخون گردیدہ درین محیط
 نہ ہر کس شنواری و اندامین خطاب از محبوب است کہ شنواری این دریائے محیط کہ عشق است
 با کثرت خونباری نہ کار ہر کس است این نسبت کار دیگران این کار است غزل

نیست شہزنگاری کہ دل ما بسرد | بختم آریار شود ختم از نیجا ببرد

نگار کنایہ از دلش کمال دل ما ببرد و ما را از ما ببرد یا بخود کشد بختم آریار شود یعنی اگر بخت مدد
 و معاون شود و ختم از نیجا ببرد و ما را از نیجا ببرد و بجایے دیگر برد تا صاحب کمال بنظر و آیتا ما را
 بخود کشد قولہ

کو صرتے خوش و سرست کپوشی کرش | عاشق سوختہ دل نام تناب برد

حریف عارف کامل و عاشق اہل سرست از شرا پشیمان نام تناب برد تناب بمراد رساند قولہ

باغبانان از خزان بخیبر ساسے بیمم | آہ از آن وز کہ بادت گل رعنا ببرد

باغبان کنایہ از مالک خزان مرگ و ایام قبض باد یعنی باد خزان گل عناز زندگی قولہ

رہزن ہر سختت است مشوین ازو | اگر امر و زہر بہت کہ فردا بسرد

رہزن و ہر افسانہ بیانہ کہ فردا بسرد بیک البتہ فردا ببرد قولہ

راہ عشق از چہ کی گنگاہ کماندار است | ہر کہ دانستہ و صرفہ زاعدل ببرد

کمانداران رہزنان دانستہ باہوش صرفہ زاعدل ببرد و فریب دشمنان نخورد سلامت و قولہ

مگر فرعون کجا صرفہ زاعدل ببرد | بر عاشقان غالب تو اند آمد قولہ

وز خیال انہمہ لعبت بہوس سے باز مہر است شعر تو کہ صاحب نظر سے نام تماشیا ببرد

یعنی شاید کہ صاحب نظر سے حکم تماشیا بظہر گذرے کند قولہ

علم فضلے کہ بچل سال دلم جمع آورو | ترسم آن ز کس ترکانہ یکجا ببرد

ترسم آن ز کس ترکانہ بچلی بیجا بچلی قولہ

بانگ گاہے چو صد بار ہد عشوہ مخور | کے سہا عکس ز خورشید مصفا ببرد

بانگ گاہے نصیحت ناصحان سخن مقلدان صدا آوازہ و گنبد و چاہ و مثلہ عشوہ مخور مقتون آن مشوق

و مطلع از شعر کہ شرح حافظ کے شروع آوازہ
 کہ صحت طبع سخن کہ سخن ہی آوازہ

سحر با معجزه پہلو نژاد دل خوش دال سامری کیست کہ دست ازید بر فیما بزل
 سحر با معجزه پہلو نژاد دل خوش دال سحر با معجزه پہلو نژاد سامری معجزه سخنان عاشقانه سحر با معجزه پہلو نژاد سخنان ہر آن سخن غافل
 از سامری نام مخفی کہ قصہ اش بالا مذکور شد یہ بیضا معجزہ موسیٰ و آن کف دست مبارک بود ہنگامی
 کہ اورا سے نمود ہر کہ میدیدی بہر حالت کہ بودی گزشتی و چون دست را گرد آوردی بیندہ بحال
 گشتی ۱۱ من ابرار ہم شاہی قولہ

جام مینائی سے سدرہ تنگدلیست | منہ از دست کہ سیل عنایت از جا برد
 جام مینا مراد شراب از ذکر سبب ارادہ مسبب از ان عشق سدرہ تنگدلیست مانع تنگدلیست
 منہ از دست یعنی جام مورا از دست مناد ترک عشق مناد قولہ

حافظ ارجان طلبید عمرہ مستانہ او | خانہ از غیر پرواز پہل تاب برد
 خانہ از غیر پرواز خانہ دل از ماسوا خالی ساز بہل بگذار و مانع آن باش تا بر فاعل عمرہ غزل
 نقد صوفی نہ ہمہ صافی بغیش باشد | اسے بسا خر قہ کہ مستوجب آتش باشد

نقد اعمال ما حصل این بیت آنست درین زمان جماعتی اندر لباس تصوف برآمدہ خود را نمودند
 و تکلف کردہ اند و از حقیقت تصوف خبر ندارند بنا بران گفت نقد صوفی نہ ہمہ اسخ - قولہ

صوفی ما کہ زور و سحری مست شدی | شامگا ہش نگران باش کہ سر خوش شدی
 شامگا ہ ہنگام ابتدای دخول عشق یعنی صوفی کہ قبل ازین بخواندن اورا و مشغول سے بود اکنون
 کہ عشق در دوش کشود نگاہش کن کہ چہ سر خوش باشد و غم و غصہ از صفوہ خاطر تیر شد قولہ
 خوش بود گر محک بخر بہ آید بیان | تا سیرہ رو شود ہر کہ در عشق باشد

محک بخر بہ اصنافہ بیانہ عشق آب تیرہ مراد خیانت قولہ

خط ساقی گزارین گونہ ز نقش بر آب | اسے بسا رخ کہ بخونتا بہ نقش باشد
 خط ساقی اسما و صفات کہ حاجب اویند و سا لک را سدرہ اند و نقش بر آب سیرہ لزوال است
 ہچنان شہو اسما و صفات لیکن چون سدرہ در رفع اسما و صفات کوشید آن حاجب تفع نشد میگوید کہ حاجب اسما
 و صفات چنین نقش بر آب نہ کنہ ہیچ نوع رفع نمیشود پس بسا عاشقان کہ گرفتار غم و الم ہجر مانند کس
 بدوست رسیدن نتواند و نیز خط اشارت بظہور آن حقیقتہ در مظاہر میگوید کہ ظہور آن حقیقت

در مظاہر روحانی چنین سریع الزوال است کہ دسے قائم نمی ماند بسیار عاشقان کہ گرفتار غم مانند قولہ	
ناز پرورد غم نبرد راہ بدوست	عاشقی شیوہ زندان بلاکش باشد
ماحصل این بیت آنست تصوف امریت بنایت دقیق ادراکے کامل باید تا کہ گوہر مقصود بہت آید قولہ	
غم دنیا کردنی چند خوری بادہ بخور	حیف باشد دل انا کہ مشوش باشد
دنی کینہ مشوش غمگین دستفکر قولہ	
دلوق و سجادہ حافظہ برد بادہ فروش	اگر شراب زلف آن ساقی مہوش باشد
دلوق و سجادہ کنایہ از زہد و دین بادہ فروش مرشدان ساقی مہوش محبوب غزل	
واعظا کین جلوہ بر محراب و مہر میکنند	چون بجلوت میروند آن کار دیگر میکنند
جلوہ ناز و غرور و آرایش و نمایش قولہ	
مشکلے دارم ز دانشمند مجلس باز پرس	توبہ فرمایان چرا خود توبہ کمتر میکنند
دانشمند مجلس واعظ کہ در مجلس اظهار دانشندی میکند باز پرس سبب آن پرس توبہ فرمایان	
اشارہ بواعظان کہ دیگر از از منہیات توبہ میدہند چرا خود توبہ کمتر میکنند خود از منہیات	
چرا باز سے مانند قولہ	
گویا باور نمیدارند روز داوری	کاینہمہ قلب و دغل کار داور میکنند
باور اعتبار باور نمیدارند بشک اندیا منکر اند روز داوری قیامت قلب و دغل و سے دریا	
دغل بفتحتین عیب و فساد قولہ	
بندہ پیر خراباتم کہ درویشان او	گنج را از بے نیلے خاک بر سر میکنند
پیر خرابات مرشد عشق عارف کامل گنج کنایہ از اعمال و افعال کہ زاد آخرت است خاک بر سر میکنند	
مخفی میکنند و هیچ نظر بران نمیدارند قولہ	
پارسیان نو دولتانرا بر خرد و بر نشان	کاین ہمہ ناز از غلام ترک شتر میکنند
نو دولتان درویشان مقلد و زاہدان مرئی بر خرد و بر نشان بحد خود و بجز خود از غلام ترک شتر کردند قولہ	
بر در سخنانہ عشق آن ملک تسبیح کوی	کاندر آنجا طینت آدم سحر میکنند
ملک ساکت بصفی ملک تصنیف شد یعنی اوطالب عشق حاصل نماکاندر آنجا اشارہ بجا طینت گل و خمیر	

اسے گدا و خانقہ بردر گہ پیر معان	مید ہند آبیے دولہا را تو نگر میکنند
یعنی اگر طالب صافی بردر گہ پیر معان کہ پیر عشاق است بیا کہ صحبت این قوم عشق و محبت حاصل پیشو و جرحہ از شراب محبت مید ہند و دولہا را از طسوی اسد تو انگر میکنند کہ من الکافل لکل زبیر کہ حصول بے عشق و محبت از محالات است قولہ	
آہ آہ از دست صرافان گو ہر ناشناس	ہر زمان خر مہرہ را با در برابر میکنند
صرافان گو ہر ناشناس در ویشاں بقولہ	
خانہ خالی کن لاتا منزل جانان شود	کین ہو سناکان لجان جاگیر میکنند
خانہ خالی کن لایعنی ایمل خانہ خود را از خطرات سوی اللہ نگاہ دار کین ہو سناکان اشارت بخلوات جاسے دیگر بے عشق قولہ	
صبحدم از عرش سے آمد خرو و شر عقل گفت	قد سیان گوئی کہ شعر عاقل میکنند
از بر میکنند یا میکنند عقل	
ہر کہ شد محرم دل از حرم یار بماند	وانکہ این کار ندانست انکار بماند
محرم دل واقف از دل در حرم یار بماند و اصل محبوب شد اینکار اشارہ با سر اول قولہ	
اگر از پردہ برون شد دل من عیب کن	شکر ایند کہ نہ در پردہ پندار بماند
اگر از پردہ برون شد در عاشقی رسوائی در مہر وہ پندار تکبر خون منی قولہ	
صوفیان استند از گرو و مہر بہخت	دلوق ما بود کہ در خانہ خمار بماند
صوفیان کنایہ از فرشتگان و استند از گرو و مہر بہخت قبول عشق ننمو و ندلوق ما بود کہ در خانہ خمار بماند و جو ما بود کہ قبول این معنی ننمو قولہ	
خرقہ پوشان ہمگی مست گذشتند و گذشتند	قصہ ماست کہ بر ہر سہ بازار بماند
خرقہ پوشان عاشقان ذرا ہن مست گذشتند خبر محذوف آن نیست کہ بیچسپان ایشان با بیچ نسیگو بر ہر سہ بازار بماند مشہور عالم گردید محبت کناہ از واعظان و از ہذا با و سبب فرزند کرد وین زمان الحال قولہ	
داشتم دلقے و صد عیب مرا می پوشید	خرقہ رہن و مطرب و زنا بماند

این بیت در شرح خود نیست

ولق مراد وجود صدعیب نهان صدعیب باطنی خرقه اشارة بهان لوق رہن گرومی محبت مطرب
مردن نار یک رنگی و یک لوق

ا بر جمال تو چنان صورت چین حیران شد | که نقش همه جا برد و پوار بسا ند

صورت چین محمد و سالک کامل حیران شد | ا حاصلی نثار علیک ما عرفناک حق معرفتک قوله

هرے لعل کزان دست بلورین ستم | آب حسرت شد در چشم کمر بار بماند

یعنی سے کہ پیش ازین از دست آن محبوب خودہ ام آنہ آب حسرت شدہ در چشم مانند یعنی اکنون آن
سے حاصل نسبت ازان گریانم و نیز کاریجایے رسید کہ فیض بواسطہ از معشوق میگیرد و کمر بار چشم
در عین صالت باعتبار بے نہایت اہ است ہر خدی ترقی پیش طلب پیش قوله

جز دلم کو زازل تا با بد عاشق اوست | جاودان کس نشنیدم کہ در نیگار بماند

اسے ہر کے مدتے عاشق ماند بعد اعراض کرد قوله

از صد سخن عشق ندیدم خوشتر | یاد گاری کہ درین گنبد وار بماند

صد آواز چاہ و کوہ گنبد اینجا مطلق آواز شخص نابود بزبان منصوص است و ارا ال عذاب قوله

گشت ہمار کہ چون چشم تو گردن ز گس | شیوہ او نشدش حال بیمار بماند

چون چشم تو غضب لطف شیوہ دلربائی او ضمیر چشم نشدش ضمیر شین ز گس معنی این بیت
آنست یعنی ز گس معنی است کہ مانند چشم تو گردن ز گس بیمار گردید لیکن شیوہ او حاصل نشد و بیمار
گردید یعنی منسوب بہ بیمار شد قوله

بما شا کہ زلفش دل حافظ روزے | شد کہ باز آید و چا و پد گرفتار بماند

زلف مراد عشق و دنیا کہ جائے ظہور است غزل

ہوس با و بہارم بسوے صحر ابرد | یاد بوسے تو بیاورد قرار از ما برد

ہوس آرزو با و بہار سیم فضل صحر مراد صحرا عشق با و مرشد و وارد قوله

آمدہ گرم و بر آب رخم اشک چویم | زر بزر واد کسے کا ند این کالا برد

یعنی اشک چون سیم من کہ گرمی و تیزی در آمد و آب رخم کہ سرخی و تازگی است بزر واد ساخت
نہ موجب تحقیر نیست بلکہ کسے کہ آمد یعنی اشک چون سیم این کالا برد کہ سرخی و تازگی است بزر واد

۴۷۳ بیت از دیوان حافظ

یعنی نور علی نور ساخت زینت بزرگیت افزود قوله	
دل سنگین ترا اشک من آورد براه	سنگ اسیل تواند بره دریا برد
آورد براه مهربان ساخت و دوش فوق طربم سلسله عشق نبشت این صبح مبین بر مقام محو و مصراع ثانی مبین بر صحو قوله	
راه ما غمزه آن ترک کمان ابروزد	رخس ما همد و در آن سرو سہج با لابرود
غمزه ظهور و اخفا ترک کمان ابرو معشوق سرو سہج سرو که از بنج و شاخه برآمده باشد شاخه متسایل نشده قوله	
جام مودی ز لببت دم ز روان بخشید	آبرو از لب جان بخشید و آن بخشا برد
جام مے سخن عشق ز لببت که از لببت نسبتے دارد قوله	
بخت بلبل بر حافظ مکن از خوش نشینی	پیش طوطی سوان صوت هزارا و ابرد
بلبل عاشقان مقلدان طوطی کنایه از خود هزاران کنایه از مقلدان غزل	
هرگز ابا خط سہزنت سر سودا باشد	پاسے زین دائره بیرون نهند تا باشد
خط سہز صفت تجلیات سودا عشق زین دائره اشارت بعشق لاله صفت مانند لاله قوله	
در قیامت که سر از خاک کج بر گیرم	واغ سودا تو ام سر سویدا باشد
سویدا ضمیر اے فال سیاه که در دست قوله	
تا کے اگر گوہر یکدانه روا خواہی شست	کز نعمت یدہ مردم ہمہ دریا باشد
گوہر یکدانه معشوق قوله	
نخل ممد و خم زلف تو ام بر سر باد	کاندرین سایہ قرار دل شیدا باشد
نخل ممد و سایہ دراز سر زلف جذب عشق قرار دل شیدا باشد قرار دل عاشق در بیت قوله	
چشم از نازہ بجا نفا بکن میل آرسے	سر گرانی صفت ترکس شہلا باشد
چشم مراد تجلیات سر گرانی تکبر و غرور غزل	
ہرگز م نقش تو از لوح دل جان نبرد	ہرگز از یاد من آن سر خرامان نرود
سر و خرامان کنایه از محبوب قوله	
آن چنان مہر تو ام دل جان جا گرفت	کہ گرم سر پو مہر تو از جان نرود

صحیح ثان یا نہ نظر
فرح افزا

در ازل نسبت لطم با سر زلفت پیوند	تا ابد سر نکشد وز سر پیمان نرود
سر زلفت جذب عشق و او عطف در میان نکشد و مهر میزد دست سر خیال قوله	
انچه از بار غمت دل مسکین من است	برود دل ز من از دل من آن نرود
برود رفع شود این اشاره بهر آن اشاره بحبیت قوله	
گر رود از تنه خوبان دل من معذور	در دواز چکند کز پی درمان نرود
درمان عسلک غزل	
هر آنکه جانب اهل وفا نگهدارد	خداش در همه حال از بلا نگهدارد
جانب اهل وفا نگهدارد و عنخواری لداوگان تا بدبلا رنج قوله	
دلا معاش چنان کن که گریه غم و پاس	افرشته است بد دست عالم گهدارد
معاش زندگی که گریه غم و پاس اے مرگ قرار باید یا جاویده و امنکی وقت تو گزید قوله	
گرت هو است که معشوق نگسلد پیوست	نگاهد از سر رشته تا نگهدارد و
معشوق نگسلد پیوند معشوق بیوفای که نمند نگاهد از سر رشته نقص و مخالفت عشق و بیار قوله	
حدیث دوست گویم مگر بجزت دوست	که آشنا سخن آشنا نگهدارد
محب حکایت محب بغیر نگوید قوله	
نگاهد داشت دل ما و جای بخش نیست	ز دست بنده چه خیزد خدا نگهدارد
نگاهد داشت دل ما یاد آوری نمود و بدلداری ما کوشید بخش از دگی ز دست بنده چه خیزد بنده معاوضه او چه تواند کرد همین که دست بدعا بر آرد که خدا حافظ او با قوله	
غبار را بگذارش کجاست تا حافظا	بیاد کار نسیم صبا نگهدارد
گذارش صغیر شین معشوق غزل	
هر که او یکسر مو پند مرا گوش کند	بمچو من حلقه گیسو تو در گوش کند
گیسو مو سے بانته هر که مقدار سر مو نصیبت را بشنود بمچو یا مقید عشق تو گردد - و همین معنی سے عارفان کان گوهر جان سفته اند به سر معنی را در هانش گفته اند به مراد از سر معنی سر سیت عشق که بزرگچس معلوم نیست الا عاشقان و همین باعث جذب قلوب ایشان موجب حصول ایشان	

شرح (هر که خواهد که چو حافظ نشود و سرزدان
 در آن زمان نه در کسیه ایشان نرود
 قطع)

س این غزل در شرح صلبه نیست ۱۲

بیانان است معصوم دلے زاہد و پارسا با وہ عشق بر با ولبت بر امید حصول الطاف سے
 یک شیرین جو شد لطف خداست همچو شکر نوش کند بغبت تمام دوش من کتف من دوش بدوش
 تو رسیدہ فدای کتف تو رسید و دوش بدوش رسید کنایہ از اتصال است و مراد از آن
 مشاہدہ بجان در سر آن دوش کند از غایت اشتیاق در خیال آن دوش جان را فدای نماید
 گل مراد سالک کہ بمقام محبوبیت رسیدہ و سوسن کنایہ از سالک آزاد تر گس کنایہ از غایت
 منتظر بستم در راہ گل و سوسن و تر گس مراد عاشقان کہ ہر یک بنوع سخن میگویند تا زبان ہمراہ
 حسن تو خاموش کند ہمہ از شاہدہ تو گنگ گردند زان سبب برے آن بیچ و خم و تاب ہی آرت
 و پیر استہ کنی غزل

ہم سے اوج سعادت بدام ما اُفتد | اگر ترا گذرے در مقام ما اُفتد

ہما نام جانور معنی ہما سے اوج سعادت اضافتہ بیانہ قولہ

جہاب براندازم از نشاط کلاہ | اگر زرے تو عکسے بجام ما اُفتد

جہاب بلبہ براندازم از نشاط کلاہ امر نیست فانی گوید جام دل قولہ

سپسے کہ ماہ مراد از افق طلوع کند | بود کہ پرتو نورے بجام ما اُفتد

ماہ مراد اضافتہ بیانہ و محبوب پر تو روشنائی قولہ

ملوک را چورہ خاکبوس این نیست | کے التفاتِ جواب سلام ما اُفتد

رو حصول قولہ

و جو جان فدای ولبت شد خیال می بستم | کہ قطرہ ز زلالت بجام ما اُفتد

خیال سے بستم امید پیدا بستم قولہ

خیال زلف تو گفتا کہ جان سیدہ ساز | کہ زین شکار فراوان بجام ما اُفتد

زلف جذبہ جان و سیدہ ساز کہ جان چیز نیست کہ زین شکار اشارہ بجان غزل

ہر آنکو خاطر مجموع و یار تا زین مجارو | سعادت ہمدم او گشت دولت ہم عمران

خاطر مجموع خاطر خالی از اندیشہ غیر ہمدم محب موافق قولہ

جناب عشق را در گنہ سے بالا تر عقل است | کہے آن آستان بوسد کہ جان در آستین دل

(مقطع) از خاک کورے تو بر گزیرد و ہم زندگان بنیادین و شکر کلکشن جان و در شاہ ما اُفتد

بے بالا تر از عقل است یعنی از احاطه عقل بالاتر است آن استان اشاره بحکیم عشق جان آستین
جان در دست قوله

دوان تنگ شیرینیت مگر مهر سلیمانست که نقش خاتم لعاش جهان بزنگین وارد

دوان تنگ شیرین صفت متکلمی و صفت محبوب مگر تحقیق که نقش خاتم لعاش جهان بزنگین وارد
سخنان پذیرا و عالی را شیفته گردانیده و نقاد ساخته قوله

بجو بر سر زمین با سنی توانائی غنیمت دان که دوران ناتوانیها بے زیر زمین وارد

شے زیر زمین دارد مخفی دارد قوله

بخواری سنگ را و منعم ضعیفان فقیرانرا که صد مسند غرت فقیران نشین وارد

منعم معشوق ضعیفان عاشقان ره نشین نشینند آه غزل

هر که را خاک سر کو تو مسکن باشد پیش او گلشن فردوس چو گلشن باشد

مسکن جا سکونت گلشن بضم گلزار گلشن بضم رفته قتال قتل کننده هر چه گذاری هر چیز که
گذاشتنی است در راه او همه گر بکس سوزن باشد موافق آنت سه یکسو بدره نشسته و یکسوزن بی
این برده یکسوزن یکسوزن بیست و نواست بهر آن رسید تا داشت را سباب جهان کیون

خشک تر نیک و قلیل و کثیر و بر و مکر و حاضر قالب غزل

یاد باوان که ز ما وقت سفر یاد نکرد بود اعلی دل غمدیده ما شفا و نکرد

میز در قم خیر قبول در هنگام شد آمد پیش می آمد آزاد نکرد و غم و فراق خود گذاشت کاغذ
جامه بخوننا به بشویم که فلک + کاغذین جامه پوشیدن داد خواه و تظلم کردن چه پوشیدن
جامه از کاغذ و قدیم علامت ادعای بود ۱۲ من شیدی رهنمونیم بیای علم داد نکرد
بفریاد من نرسید و مرا معشوق نرساند مرغ سحر عارف شکر پیش طره شمشاد صفات
کلاک مشاطه صنع اضافه بیانیه و نمیشین صنعتش بر هر که که در مصرعه آینه است هر که اقرار
برین حسن خدا داد و نکرد یعنی معتقد این حسن نشد و عاشق نگردید حسن خدا داد و حسن داده خدا یعنی
حسن ذاتی بخلاف دیگران که عارضیت مطرب مرشد پرده گردان سخن بگردان بزن راه عرف
سرد عشق نواز غزلیات عراقیست سخنان عاشقانه است این ره مسانه سخنان عشق غزل

و قطع اگر که بخوایم جو تا نظارت کند که مجلس
مگر در راه که سلطان فقیران نشین وارد
باز در راه که
در راه که

یا و باد آن که سر کو توام منزل بود	ویده راروشنی از خاکد رت حاصل بود
دل چو از پیر خرد نقد معانی میجست	عشق میگفت بشرح آنچه بر شکل بود
بشرح به بیان تفصیل بر و بر دل قوله	
در دلم بود که بیدوست نباشم هرگز	چه توان گفت که سعی من در دل باطل بود
که سعی من در دل باطل بود بموجب تقدیر بیخک علی التذیر قوله	
دوشن یار حریفان بجز ابات شدم	خم می دیدم و خون دل پا در گل بود
خم می کنایه از عارف خون در دل گرفتارم یار در گل حیران پریشان قوله	
پس بگشتم که بر سبب و فراق	معنی عقل درین سئله لا یعقل بود
عقل آنچه یار که این سئله یابد قوله	
راستی خاتم فیروزه بو اسحاق	خوش رخسید لے دولت سبجل بود
خاتم بکسر الفتح انگشتری فیروزه جوهریت مبارک قیمتی سبز قام با ماد که چشمش بران آید روشنائی که افزاید بو اسحاق طائفه اند که بو اسحاق نیز گویند مراد از خاتم فیروزه بو اسحاق تجلی محبوب قوله	
آه ازین جور و ظلم که درین آنکه هست	واسے زان عیش تنعم که در آن منزل بود
ورین و آنکه اشاره بدنی و آه ازین روگفت که تحریر نمی آید آه زان ناز باعتبار گذشته که در این محفل بود آخرش فناست قوله	
دیدم آن قهر که یک خرامان حافظا	که ز سر پنجه شاهین قضا غافل بود
کبک خرامان اهل دنیا معنی این بیت آنست یعنی اسے حافظان خنده طرب اهل دنیا را دیدی که از سر پنجه قضا غافل بودند و با طرب بجام غفلت پیوندند آخر الام چون قضا بسر پنجه اش در کشید آنهم بر باورفت بجز حسرت بر نداشت غزل	
یا و باد آن که نهایت نظرے با ما بود	رقم مهر تو بر چهره ما پیدا بود
یا و باد خطاب محبوب حقیقی و یا بر شد رقم بهشتن اینجانبه مرقوم قوله	
یا و باد آنکه چو شپت بتا بم میگشت	معجز عیسویت لب شکر جا بود
چشم تجلی ذاتی عتاب سز ز نش معجز عیسوی فیض و لطف ازلی قوله	

یا و باد آنکه صبوحی زده در مجلس شمس	جز من یار نبودیم و خدا آنجا بود
صبوحی زده است و محبو مجلس انس خلوتخانه جز من یار نبودیم خدا آنجا بود در میان ما و تو غیر از خدا دیگرے نبود قولہ	
یا و باد آنکه زنت شمع طربے افروخت	دین دل سوخته پروانه ناپروا بود
ناپروا ہے نیاز قولہ	
یا و باد آنکه خرابات نشین بودم و ست	اچھ در مجلس امروز کست آنجا بود
کست اشارہ بمشاهدہ محبوب قولہ	
یا و باد آنکه در آن بزمِ خلق ادب	آنکہ و خندہ مستانہ زوی صہبا بود
صہبا شراب قولہ	
یا و باد آنکہ مہ من چو گلہ بشکستی	در رکابش مہ نو پیک جهان ہما بود
مہ من کنایہ از عشوق مہ نو کنایہ از خود قولہ	
یا و باد آنکہ با صلاح شامی شد راست	نظم ہر گوہر نامہ سفتہ کہ حافظ را بود
با صلاح شامی شد راست بسبب صلاح شامیے و در حال ہر نامہ سفتہ سخن کہ سفتہ الماس نگر بیچ سخنورے نگریدہ غزل	
یارم چو قدح بدست گیرو	بازار بتان شکست گیرو
قدح بدست گیردئے نوشیدن آید بازار رونق قولہ	
در پاش فتادہ ام بزاری	آیا بود آنکہ دست گیرو
آیا لفظ تمنا قولہ	
در بجز فتادہ ام چو ماہی	تا یار مرا بشت گیرو
بجز کنایہ از عشوق و ہجران شست آہن سر بچم کہ بدان ماہی گیرند قولہ	
ہر کس کہ بدید چشم او گفت	کو محتسبے کہ مست گیرو
مست اشارت بحشم قولہ	
خرم دل آنکہ ہجو سافظ	جامے زے است گیرو

مے است محبت محبوب حقیقی و محبت ازلی غزل

یکدیگر جام دی سحر که اتفاق افتاده بود | وز لب ساقی شرابم در مذاق افتاده بود

لب ساقی صفت متکلم مذاق چشیدن یعنی هنگام سحر یکدیگر و سانس مشاهدات تجلیات اتفاق افتاده بود
افتاده بود و از لب ساقی که صفت تکلم است شراب در مذاق افتاده بود - قوله

از سرستی گر باشد عهد شباب | رجعت میجو استم لیکن طلاق افتاده بود

رجعت یعنی بازگشت طلاق یعنی ربانی معنی چنان شود که از روی سرستی شوریدگی بار دیگر میجو استم
که بعد شباب رجعت نمایم و در عشق بازی جوانانه در آیم لیکن از آن مقام ربانی افتاده و مشاهدات
تجلیات فرودگذاشت نمی نمود و نیز می تواند بود که از سرستی یعنی بجزوی بار دیگر با معشوقه ایام جوانی که هوا
و مهوس باشد میجو استم که رجعت کنم و بازید و پیوندم لیکن متنبه شدم که گذاشتن آن شاهد مبتزل آنست که
کے زنی را طلاق داده باشد آن طلاق بسبب گذشتن مدت قابل رجعت نماند پس چون
حال بدین منوال بود آن شاهد ایام باز میجو استم و نیز آنکه میجو استم که باشد عهد شباب رجعت
نمایم لیکن طلاق واقع شد بود و وقت رجعت نماند یعنی امکان نبود قوله

در مقامات طریقت هر کجا کردیم سیر | عاقبت ابانظر بازی فراق افتاده بود

انصدان لا یجیبان قوله

ساقیا جام دما دم ده که در سیر طریق | هر که عاشق و شنباشد نفاق افتاده بود

دما دم پے در پے قوله نفسش سے بستم کہ گیرم بوسه زن چشم مست به مجرم خمال به بستم
طاعت صبر از خم ابروش طاق افتاده بود ای پیش بروے او صبر را گنجایش نبود - قوله

از معیتر مرده فرما که دو ششم آفتاب | در شکر خواب صبوحی هم وثاق افتاده بود

معبر تعبیر کننده وثاق محل قوله

گر بنوی شاه سجی نصره الدین از کرم | کار ملک و دین ز نظم و اتساق افتاده بود

شاه سجی مراد شد اتساق روان شدن غزل

یاری اندر کس نمی بینم یار از راه پیشد | دوستی که آخر آمد دوستداران را چه شد

آب حیوان تیره گون شد خضر فرخ بی گیت | خون چکید از شلخ گل باد بهار از راه پیشد

مطلع حافظین ساعت که این نظم پیشد
عده خوش بیا هم استیاق

بیمون عیش و کنایه از دین کیش تیره گون ناپدید و خلل یافته خضر فرخ سپه مراد مرشد شاخ گل
 ساکب باد بهار فیض ازلی مرشد قوله لعل از کان مروت برسیا مدسا لهاست کان مروت خراب است
 اسے کے باکے مرومی نکند تابش نور شید سعی با دو با با از اچہ شد گردش آسمانی را چہ لٹ و یاد قوله

گوئے توفیق و کرامت میان فگندہ اند | کس بمیدان و می آر دسوار از اچہ شد

کس بمیدان روئے آر و ہیکس طالب پیدا نے شود قوله

صد ہزار ان گل شکفت بانگ غم بر شاخ | عند لیسان اچہ پیش آ مد ہزار از اچہ شد

معنی این بیت آنست کہ صد ہزار مصنوعات صنع ایزدی بوجود آمد کہ وجود ہر یکے وال بر صانع و الوجود
 اند ہیچ یکے بصانع پہنے بر عاشقان طالبان حق را چہ شد کہ از پردہ غفلت بدر نمی آیند از صنوعات
 بشناسائی صانع در نے آیند قوله

زہرہ ساز خوش نیساز و مگر عودش حبیب | کس نمار د شوق مستی میگسار از اچہ شد

زہرہ نام ستارہ مراد مرشد عود و بر ربط مراد زبان معنی آنست کہ مرشدنا از اچہ شد کہ خلق را
 بہدیت نمی شناسد و گنگ گشتہ میماند مگر زبانش سوختہ یا کامش روختہ ہیکس ذوق عشق و محبت ندارد
 کہ لحو از غفلت سر بر آر دو عاشقان را چہ وجہ پیش آمد۔

غزل ردیف الذال

اسے ذوق شہد لعل تو در کام من لذیذ | حلوا و قند گر سندہ لا در مین لذیذ

شہد مراد سخن و شیر شہد لعل اضافتہ بیانہ لعل کنایہ از لب و مراد از لب عشق یعنی عشق تو با اینہ
 تانجیہای بیخ مرالذیذ چون گر سندہ را حلوا سے قد قوله

دندان یار در مین تنگ خوش نمود | در کام حقہ دانہ و محمدن لذیذ

خوش نمود چنان خوش و دلکش کہ بیانش در مصرع لاحق است قوله

شہد شکر ہر اچہ بیازار عالمست | شیرین از دست و ہم این سخن لذیذ

شیرین از دست از و اشارت بلب یعنی نسبت بلب شیرین او یافتہ قوله

حفظ و ہم معنی برفت مانع را | باشد مغز لغو شک ختن لذیذ

حفظ فرحت معنی برفت یعنی زلف معنی تو فتحہ بوسے قوله

و مطلع حافظ سوار الکی کس نمیداند خوش بیازار الی ایسی کرد در در کار الی اچہ شد

تاریخ حیات و وفات مولانا حافظ
تاریخ حیات و وفات مولانا حافظ
تاریخ حیات و وفات مولانا حافظ
تاریخ حیات و وفات مولانا حافظ
تاریخ حیات و وفات مولانا حافظ
تاریخ حیات و وفات مولانا حافظ
تاریخ حیات و وفات مولانا حافظ
تاریخ حیات و وفات مولانا حافظ
تاریخ حیات و وفات مولانا حافظ
تاریخ حیات و وفات مولانا حافظ

بار بکام وید از شکب سپید مخرج	خطیست سخن بیان گل یا سمن لذین
کام درون این کام دیده درون دیده لذین	مراد خوشنما غزل
اے گفتگو لعل نمود کام جان لذین	شکر بیت چو طعم شکر در زبان لذین
لعل لب مراد عشق طعم مزه قوله	
اندان تست قطره شیر و شکر لبیت	در کامهاست شیر و شکر بهر آن لذین
لب تو بمنزله شکر و دندان تو چون قطره شیر	قوله گفتیم حدیث لطیف تو آمد سخن لطیف یعنی
حدیث سخن عشق نومی نوشتم از آن سخن من لطیف	شهره آفاق شده کردم بیان صفت شکر بیان
لذین ذکر بیان محبت تو میگفتم از آن کلام من	لذین ذکر دید که چون کاغذ زر سے بر من قوله
دل تاوک تو خواست که باشد همای را	باشد ز طعمها و در استخوان لذین
دل طلبگار تاوک عشق تو گردید تا خسته	ضعیف گردد و محض استخوان ماند چرا که عشق بهاست بلغم
پرز که بغیر از استخوان ملتفت نمیشد	قوله او را ز بس که چاشنی حسن لب نیست یعنی دل از بس که چاشنی گیر ماند و حسن
محبوبیت پیوسته حرف او گذرد بر زبان	لذین پیوسته حرف او گذرد بر زبان لذین
حافظان سے ز شیرہ جان پخت جلوہ	در آرزو و در آن لب نامد چنان لذین
شیرہ جان تصدیق کمال در سنج بیشمار	که موجب گزارش پخت جلوہ طاعت عبادت غزل
عشق تو رستید با هوش کنان اخذ	تا دیده و دل اکتد از بیم کنان اخذ
هوش کنان اخذ هوش اخذ کنان بیم کنان	عاشقان که از دست برد عشق اندیش میمانند و دیده
دل را از ایشان فرا گیر و تا پوشید چشم	دیده خود را بدین عشق اندازند قوله دستار ستانند
عالم و عابد عشق چیست که عالم و عابد	عرض سواکی نشانار کند از گفت بر پیمان اخذ عشق
آنست که بیزاری از دین بخشد	

غزل رویت الراء

الا اے طوطی گویاے اسرار	مبادا خالیت شکر ز منتقار
طوطی مرشد دین بصلح منادی است	خالیت شکر ز منتقار یعنی منتقار تو از شکر خالی با کا قالوا عزت
الناقة علی الخوض و فی المعبر من الخوض	علی الناقة فانظر الیه بالماقبة بیزاری طوطی اسرار

از شکر خالی بساد منقار تو و این مصرع دعائیه است قوله	
سرت سبز و دست خوش باد جاوید	که خوش نقشه نمودی از خط یار
سرت سبز این مصرع نیز دعائیه است خوش نقشه این مصرع منادی له است قوله	
سخن سر بسته گفتی با حریفان	خدا را زین معسا پرده بردار
سر بسته مشکل و مخفی حریفان عاشقان خدا را بواسطه خدا زین معجزه و ابراهیم بنیامین هم از قوله	
بروسه مازن از ساعتی گلابی	که خواب آلوده ایم از بخت بیدار
ساعتی عرف گلاب ما الورد مراد حقائق و معارف که دل مرشد در خواب آلوده ایم گرفتار خواب غفلتیم بخت بیدار مرشد یعنی اے مرشد بگو ما از ساعتی خوش گلابی بزین اے بیان حقائق و معارف بوجبه حسن نما که از هوا و هووس خواب آلود غفلتیم باشد که از مدد گاری تو ازین خواب غفلت بریم و از مضیع خویشیم بجهت و قدم پیش نهم قوله	
چهره بود اینک ز دور پرده مطرب	که می قصند با هم مست و بشیار
ره سرود چرا از سخن ز دور پرده بطریق اختاب بیان نمود مطرب مرشد قوله	
سکنه دوانی بخشند آب	بزور و ز میسر نیست این کار
سکنه دوانی بادشاه روم مشهور معنی آنست که مرغان نصاری ملک ملکوت که طائران آشیانه تقدیر و تسبیح بودند هر چند و طلب معرفت کوشش نمودند و خاک گستان معرفت که در جودم بود و بجناد و حسد زیور بر کردند خود را بزین زینت معصومی راستند قطر کازین سخنان و جبرئیل ازین بیان آشنایان را نزد جبرئیل که این کار بزور باز و نیست بلکه این معنی فضل ازیدی هست لکن فضل امر بوجه من اشیاء قوله	
الان افیون که ساقی دوری افکند	حریفان را نه سرماند و نه دستار
معنی آنست که پیش ازین لم مست محبت بود چون مرشد بیان معارف حقائق نمود مستی برستی فروز گوئی مرشد افیون دره ایشان کرد که حریفان را شناسائی سر دستار نماند قوله	
خرد هر چند نقد کائنات است	چو سنجید پیش عشق کیمیا کار
نقد زر مضروب کیمیا عملی است که قلب اعیان اسفل باطنی بدو خاص شود یعنی اعیان اسفل باطنی عمل او باطنی میتوان سازید از صف النعال بعین عیش توان سازید یعنی عقل هر چند سکه زر و	

در گاہ است و محتاج الیه گدا و شاه است پیش عشق که کمی آگری باشد که من جو سالکان از رخسار
سے سازد چه وزن و چه قیمت ارد قولہ

بستوران مگو اسرارستی | حدیث جان پیرس از نقش دیوار

ستوان زاهدان ظاہر پست اسرارستی اسرار نامتناہی کہ از ادراک انسان دور است معنی است
کہ ایشان ہنوز از مشیخہ مات عناصر طبائع نہ برآمدہ قابل درک نگشتہ اند کما قال علی بن یحیی
ملکوت السموات من لدیولہ مرتین صرۃ من بطن امہ صرۃ من بطن الطباع لکن اللہ بدین جنبیہ
کہ صوت آنها ہنوز چون نقش بر دیوار است حدیث جان از نقش دیوار پرسیدن بس شوار قولہ

ببین دولت منصور شاہی | علم شد حافظ اندر نظم اشعار

ببین نجستگی علم مشہور شعر بمعنی کلام موزون معنی آنست کہ نجستگی مبارک دولت سلطان
منصو نامدار حافظ نشانند شد گفتن اشعار غزل

لے صبا نگمتے از کوی فلانی بمن آر | زار و بیمار غم راحت جان بمن آر

صبا کنایہ از مرشد نگمت باد خوش مراد نشان و نیز نگمت کوی مراد پیغام قولہ

قلب بجاصل بار از بن کسیر مراد | یعنی از خاک دوست نشانی بمن آر

قلب دل کسیر واروے کیمیا کہ بدان زرو نقرہ شود قولہ سور کینک گاہ نظر بادل خویشم تجلیست
کینک گاہ نظر مراد مقام عشق زار و غمخیز او تیر کما سے بمن آر ابرو و غمخیز تجلیات جلالیہ یعنی از
تجلیات جلالیہ کہ بتزلزل تیر و کمان باعث قتل اند بہ اطمانا تا بان اینج کہ با ما بچنگ است مقتول سہا
واز دست اور ہائی یا ہم قولہ در غریبی و فراق غم دل پیر شد م غریبی بیکسی عاجزی
پیر شد م چون پیر ضعیف و بیساعتی ز کف تازہ جوانی بمن آر شہ از شاہد محبوب
بمن آرتا از شاہدہ از سر نو جوان گرم و جوانا نہ چست چالاک بعش در آیم قولہ

شکر از ہم ازین مرد و سیاغ بچشان | و گرایشان نشتا ندر وای بمن آر

شکران زاهدان ازین یعنی عشق یکدوسہ ساغر بچشان سخنان گو و گرایشان نشتا ندر بگوش
جان نشنودر وانی بمن آر فی الحال ہا بگو کہ قدر سخن عشق عاشقان اند و لذت شراب میخوارشنا سد قولہ

ساقیا عشرت امروز بفرود مغان | یاز دیوان قضا خطا مانے بمن آر

ساقی مرشد عشرت امروز شاید محبوبی که دنیا حاصل باید کرد بموجب من امکان فی هذا
یعنی فیهوا الاخره اعلم یاز دیوان قصدا از جناب حق خط امامی بنی آر که تا فردا خواهم زیست قوله

دل از دست بشدوش که حافظ میگفت | اسے صبا نگھتے از کوئی فلاںے بنی آر

از دست بشد از اختیار رفت بر خواند بزرگمده درین بیت خطاب بخود است چنانچه گویند که مجروح
این سخن گفتم از دست فتم تغزل

ای صبا نگھتے از خاک ره یار بیار | بهر اندو دل و مژده دلدار بیار

نگھت ذکر از خاک ره یار بیار معنی آنست عاشق حزین بطریق نیاز صبا که پیغمبر عاشقانست
الهام میکند که اسے صبا ذکر سے از عاشقی که خاک او معشوق شده محبوب و ذوق قوله

نکته روح فر از لب دلدار بگو | نامه خوشخبر از عالم اسرار بیار

معنی آنست از برای جان حزین مشتاقان سخن جان بخش که از لب آن دلدار برآمد بگو و پیغام فرست
از جناب آن محبوب بنی بیار قوله

تا معطر کنم از لطف نسیم تو شام | شمه از نغمات نفس یار بیار

معطر شب و لطف نسیم مراد توجه و پیغام شام مغز شمه از نغمات نفس یار بیار و نکند از کلام
جان پرورد دست بیان کن قوله

بوفای تو که خاک ره آن یار عزیز | بے غبار سے کہ پدید آید از اغیار بیار

معنی آنست که اگر از عالم دردمندی در داری سوگند مر ترا بوفای تو که با عاشقان میانی خاک ره
علامت مراد از آن کلام بے غباری که پدید آید از اغیار بے آمیزش و مخالطت از غیر قوله

گردی از رگبند دوست بکوری قریب | بهر آسایش این دیده خونبار بیار

گردی از رگبند دوست مراد از گرد زمین گرد یا آنچه در خاک راه با لگنه بکوری قریب برائے کور
کردن دشمنان بهر آسایش این دیده خونبار بهر تسکین این دیدگان قوله

خامی سادہ لی شیوہ جانباران نیست | خبر سے از بر آن لبر عیار بیار

خامی بدولی سادہ لی سلیم القلی جانباران عاشقان حاصل آنست کنیعی و بهر سزایم خبر سے
از بر آن لبر عیار بیار تا جانرا فداسازم خود را با و سازم قوله

شکر آرزو که تو در عشرتی ای مرغ چمن	با سیران نقش مژده گلزار بسیار
مرغ چمن بلبل مراد مرشد نقص بساد کسین بر او آیدت قوله	
دل دیوانه ز زنجیر نمی آید باندا	حلقه از زخم آن طره طرار بسیار
حلقه از زخم آن طره طرار بندی از جذبات عشق آن محبوب قوله	
روزگار سیت که دل چهره مقصود	ساقیا آن قدح آئینه کردار بسیار
شب روز در وصل آن نگاریم اما هنوز مقصد نرسیده ام ساقیا آن قدح آئینه کردار ساقی	
مرشد قدح آئینه کردار مراد عشق از ذکر ظرف اراده منظور است نیز دل مصفا قابل بین دیدگان قوله	
کام جان تلخ شد از صبر که گرم بید	عشوّه زان لب شیرین شکر باز بسیار
سخنه از زبان معشوق نیز تجلی جمالی شامل لطف قوله	
دلوق حافظ بچه از روی همیشه رنگین کن	وانگهش مست خراب از سر بازار بسیار
دلوق وجود بچه از روی قدر ندارد همیشه رنگین کن غرق عشق ساز خراب میوان مست از ره بازار	
بسیار بر عالمیان جلوه ده غزل	
اسے خورم از ذریغ رخت لاله زار عمر	باز آ که رنجت بز گل سوت بهار عمر
این بیت نظای بیت که ناظم در زمان شیب کرده است شاهد رعنا و شتاب و تائیش حال ضعیف پیری	
شوده و متناسے محالی کرده است این گفته باز آ که رنجت همچنان که در عرف خجبت مثل شده که میگویند	
لبت الشباب یعنی کاشکه جوانی باز گریزم پاره کرد که بر این وقت است تواند باز گشتن در ریغ که لذت حیات	
در آوان جوانی بوده و حیاته که در پیرست جاتے نیست بلکه مقدمه مماست لبت لول آن بحر	
ناتوان است که شاهد رعنا و شتاب را کم کرده که قوله	
از دیده گرسر شکست مباران در سوت	کاند غمت چو برق بشدر روزگار عمر
اندیشه از محیط فنا نیست هر کرا	من نقطه دومان تو باشد مدار عمر
دومان سر مخفی اسے هر که عاشق تست و مدارش بر سر مخفی از فناش آن است کسندم جانیکه	
نیست به فنا و بقایے اوست اگر چه در ظاهر فناست اوست قال ان اولیاء الله لا یموتون بل ینقلون من الدار الی الدار دیگر لا تقولوا لمن یقتل فی سبیل الله اموات بل حیاء عند ربهم	

۱۲ اگر چه رنگینی جوانی هر دم برود اما در سوت انسانی که نظای حضرت زوالی است فانی نیکو در سوت مطلق نیکو در سوت گشته را ندرت بسیار است

یرزقون فرحین قوله

منه عمر زنده ام من این سبب مدام | روز فراق را که نهد در شمار عمر

معنی آنست که حیات زندگانی درین جهان فانی آنست که عمر گرانمایه در خدمت محبوب صرف شود و حیات
که دور از خدمت معشوق است حیات نیست بلکه مماقت است در صورت حیات قوله

در هر طرف زخیل حوادث کین است | زاز و عنان گسته دواند سوار عمر

زاز و بان اسطه عنان گسته زودتر یا حاصل بیت آنست درین عالم فانی که لحظه اتصال جانها
دست داد و محب باید که آن دم را غنیمت شمرد و قدر وقت را بشناسد زیرا که در هر طرف انحراف اشتغال با دنیا
پسین گفته اند که قوله

این یکدوم که وعده و پداز مکن است | در یاب کار دل که نه پیدا است کار عمر

بان پیشا نشونه پیدا است کار عمر حقیقت عمر معلوم نیست و عا فلانرا که اسپر شهرت تن و محبوس
نفس بدن اند خطاب کرده بدین قوله

تا که در صبح و شکر خواب صبحم | همدار بان که رفت ز دست اختیار عمر

شکر خواب یعنی خوابی که بعد صبح کنند و خواب استراحت خواب خوش درین گفته اند که قوله

دی در گذار بود و نظرسے مانگرد | بیچاره دل که هیچ ندید از گذار عمر

غزل

اے برائید دل تو موقوف کار عمر | عمر منی که پیر شوی در کتار عمر

یعنی ای کسی که کار عمر ما از زندگی ما موقوف با مید و صل نیست یعنی وقتیکه بوصول تو رسم عمر از سر نو
حاصل کنم و تو بجای عمر عزیز من هستی میخواهم که در عمر بحالت پیری روی این اشارت بنویسد عمر عزیز
کنایت از عجب نثار عمر مراد از عمر محبوب چنانچه در صدد بیت غزل

ای برده گو حسن خوبان روزگار | قدرت بستی چو می سرو جو بیار

قدر قامت و پوست نمد غاله و شکافتن بیدین بیا می سرو سرو که در شاد زیست برآمد و شاد زیست

الحق جو نقش و نشان دهان تو | موهوم نقطه ایست پنهان نه اسکار

الحق راست دهان تو تعین موهوم نقطه باعتبار عدم ادراک نه پنهان با اعتبار آنکه چون قیام این

مقطع (حافظ سخن گوید که در وصف جوان
این عشق مانده از قلست با کاکر

۱۵ این شعر یا فتنه شد

۱۵ این بیت یا فتنه شد (مقطع) حافظ تو تا چیکه غم مال جهان خوری
۱۳ در رخ تو جو دو نیست
بسیار غم خورد که جان نیست بویار

بدوست بس ظاهر است نه آشکار باعتبار عدم ادراک قوله

داویم دل بدست خط و خال زلف تو | از دوست هر سه تا چه کشد این دل نگار

خط و خال تجلیات متنوعه زلف جذبه عشق بامید حصول تجلیات متنوعه تو گرفتار عشق تو گردیدیم -

قوله با و هزار دشمن اگر یار با من است | و انم مصاف را و ترسم ز کار زار

با من است یار ماست و ملتفت ماست قوله

عشقت چو در سراج چه دل خانه گیر شد | ازین در اگر بد شوم آیم با منظرار

سراج چه سراس خوردی کشش خمیر شین بعشق قوله

اگر در پیش قد تو سر می کشد مرغ | عقل طویل ان بود هیچ استبار

سر و کنایه از عاشق آزاد پیش قد تو اسے با ذات تو سر می کشد سر کشی کند و دعوانا الحق

بیزید عقل طویل ان بود هیچ اعتبار قال علی اذا تم العقل نقص الكلام قوله

منصوبه هوا تو حافظ کنون چو با | در شد غمت لاش افتاده مهر و ا

منصوبه بازی هفتم زود و آن هفت اندک گشتایم ده هزارت بار شاید هم زیاده چون نشینی فراق

غمت قصر شد ری چشم دارم هم تو منصوبه کن از لطف طویل اگر چه قار و خانه گیری هشتم اندیشه

چو کعبتین بخت چون در طاس نماید پنج شش پس چه سان بین در و خون چون چرخ ایمل جانبری

اسامی بازیها درین آیات بستند - فارو - زیاد - مستا - هزاران - خانه گیر - طویل - منصوبه - دو چار

هشت در و باروی در و در و دو چار یعنی شش غزل

لے با دشمنی بگذر سوے آن نگار | بچشاگره ز زلفش بوے بن بیار

زلف او زلف بر بسته عبارت از جذبه عشق بوے امید طبع و خود پیرش یعنی جوان رسی عاشقان قوله

با او بگو که اسے مه نامهربان من | باز آ که عاشقان تو موند ز انتظار

باز آ یعنی ازین استغنا باز آ قوله

کردی چو روزگار فراموش بنده را | ز نهار عهد یار و فادار گوش دار

ز نهار البته یار و فادار کنایه از خود گوش دار یاد دار و فراموش کن غزل

ایدل از شام فراق و ز هجران غم خور | شام هجران هم رسد روز سپایان غم خور

پایان آخر هست تا یکی بر او شنائی در عقب بوجیان مع العسر یطیل کنایه از خود جمعیت زیبایش
 و آرایش اخوان هوا با نفس و شیطان یوسف کنایه از تجلی محبوب چاه اختفای بیت اخزان سوگنازه و نیز
 یعقوب خانه ساخته بود که در فراق یوسف از همه بریده و در آن خانه خلوت گزیده آنرا بیت الخزان نام
 نموده یعقوب مراد سالک محبوب یوسف محبوب بشیر فرود دهنده نام شخصی که فرود پیر این یوسف
 آورده اینجا کنایه از مرشد یوسف گم گشته تجلی بود در نقاب شده کنعان کنایه از دل عاشق بدست غم ده
 غم مخور سمرقند نام شهر مشهور و اصل سمرقند چه سمر نام پادشاه بانی آن کند ترکان شهره را گویند
 و قیل حنّه الذیاء ربعة السعد و السمرقند و الی و عوطة دمشق سلطان خراسان سنجو که ملک خراسان بود
 و هر که بادشاه خراسان بود غزل

بعد ازین هرگز نه بیندیش میخواستی دگر | همچون سخواره مثل تو خارے دگر

خار باد فرس یعنی مرشد قوله

ساقیا داریم چندانی که از دست | میخوریم و باز میگوئیم یکبار دگر

ساقی حضرت حق داریم یعنی اے ساقی و اے مصو و ای نایب ارواح چندان نگه دار مرا که یکبار
 محبوب بشرد خود پیوندم و جام محبت از دستش نوشتم و بعضی از خود بگو شتم یعنی پیش ازین یکبار باین دست
 رسیدم از آن میخورد خرقه شیمینه عباس در شان گیسوی کنایه از اوصاف الهی معنی آنست که خرقه
 دروشی راترک دهم و در زهد و فروتنی بگو شتم و از رو بیا دوری گزینم و درین استعداد خود تخم اوصاف کمال
 در پاشتم و تخلفوا باخلاق اسد نموده بگرنگ حد با شتم کارگر اینست کاینستی عزیزان میکنند یعنی اگر طاعت
 اینست که این ظاهر پستان از رویا میکنند غزل

پروانه نمی شکیب از دور | در قصه کند بسوزدش نور

پروانه که بیست شوق عاشق شمع نمی شکیب صبر نیکند عاشق را در هر حال خرابی است که نه با او میتوان
 ماند و نه بی او اگر نه بیند میسوزد و دگر بیند میسوزد سوزم گرت غم بنیم میرم چون ناله هر کس بنجیال خود
 گرفتار هر که بوجیب حزین پادیم فرعون بچیز که در اند فرحت کنندگانند عالمان بعلم و زاهدان
 زهد و متقیان بقوی و قس علی هذا القیاس صاحب نظران عاشقان بروی منظور شایه محبوب قضا حکم
 کردن عرض ظاهر کردن مستور پوشکیا و آنهم آنوقت تو در بهشت بایشی تو دیدار خود با عاشقان نمانی

ساقی خزان در شرح میخورد نیست
 ساقی خزان نیز از اینست
 ساقی خزان نیز از اینست

هرگز نکم نگاه در جور این بیت با بیت سابق بمضمون این بیت متحد است و روز قیامت شود پله
میزان نهند به خلق بحیث و در من نگرم سوے دوست ناب خالص سلسبیل نام چشمه است عینا فیها
تسے سلسبیل و همچنین کا فور و مزاجها کا فور ان غزل

چون صبح کرد غم جهانگیری آشکارا | آفاق راز جمله ز رفیت شد شعار

شعار لباس اسلاق بفتح نشستگاه سلاطین در زمستان ایلاق نشستگاه ملوکان در تابستان
طلیعه نوبه را گویند که پیش از نطق بود کامگار خداوند امر غزل

دیگر بشاخ سر و سہی بلبل صبور | گلستانکے دکہ شیم بد از روی گل و

مراد از شاخ درجه سر و سہی نشستگاه بلبل مراد مقام عشق بلبل عاشق گلستانکے آواز بلبل بدور باز آید قوله

او گل بشکر آنکہ شکفتی بکام دل | با بلبلان بول سشیدان کن غرور

گل کنایه از محبوب سشیداد یواہر غرور تکبر قوله

از دست غیبت تو شکایت نمیکم | تان نیست غیبتے نہ ہلدے حضور

غیبت جدائی شکایت نمیکم چه الارادۃ ترک الارادۃ تان نیست غیبتے نہ ہلدے حضور تاثر
ہجران نکشد نوش وصل الذت نیاید قوله

گردیگران بعیش و طرب نرم اندوشتا | مارا غم نگار بود مایہ سرور

دیگران کنایه از ظاہر پریشان عیش و طرب کرو فرشتا و بیغم غم نگار عشق محبوب سر شادی قوله

ز اہدا گز بچور و قصورست امید دار | مارا شراب خانہ قصورست یار حور

قصور جمع قصر قوله

میخور بیانک چنگ و مخور غصہ کے | گوید ترا کہ با دہ بچور گو ہو الغفور

بیانک چنگ علامت آشکارا اور کے اشارہ ہذا ہوا الغفور است بچند ہنر اندر در سازد ہو
وصل یا وصل بانیش نوش باشد باغم بود سرور بوجبان مع العسر و مع الراح فرج نوش

چیز شیرین آب حیات و تریاک قوله

حافظ شکایت از غم ہجران چینی | در بچر و صل باشد در ظلمت نور

ظلمت تاریکی نور دشمنی غزل

این غزل در شیخ بود و نیست ۱۲

از غزلت در شیخ بود و نیست ۱۲

ولا چندم بر نیری خون دیدم وار آخر	تو نیز از دید خوانی کن مراد دل بر آخر
یعنی اسے دل تا کے مراد غم و اندوہ داری و از دیدہ کہ مدام بتو نگرانست شمرے وار و دید تو نیز مراد تھا و مراد دل بر آخر یعنی بشا ہد و بیان قولہ	
منم یارب کہ جانان از عارضن بسہ عجب عجبم	دعای صبحم دیدی کہ چون آمد بکار آخر
دیدنی خطاب بدل آمد بکار آخر مستجاب گردید قولہ	
مراد دنیا و عقبے بن بخشید روزی بخش	بگو ششم قول چنگ اول بدستم زلف یا آخر
روزی بخش خدا چنگ نام ساز قول چنگ تعین مرشد اول اشارہ بہ نشاۃ الاولیاء زلف یا رخصد بہ آخر اشارہ بہ نشاۃ الآخرۃ معنی آنست کہ حق تعالیٰ از روز فضل و کرم مراد استایی و دنیوی میں زلفی داشت کہ در دنیا قابلیت سماع حقائق و معارف از مرشد عطا فرمود و در آخرت نوید و جوہ یومئذ ناصرۃ الی بہا ناظرہ در او نیز آن باشد کہ اول قابلیت سماع و حقائق و معارف از مرشد عطا نمود و باختر زلف یا کہ کنایہ اول است خست قولہ	
چو باد از خرمن نان بودن خوشتا چند	زہمت توشہ بردار و تخی خود بکار آخر
و نمان کنایہ از ظاہر پرستان زہمت اشارہ بان اسد حیب المعالی الہم و ہمتہ الرجال یقلع بہا معنی آنست کہ بچو باد کہ کام سیکشاید و از خرمن فرومایگان خوشہ می باید تلکے بظاہر پرستان تقلید بنمانی و منتظر وقت ایشان آئی تا دست گرفته ترا بچا رسانند کہ ایشان از دون ہمتی خویش زمینے خود را از ہمت تصد خویش توشہ بردار و جد کردہ تخی در زمین استعداد خود بکار قولہ	
نگارستان چین را غم نخواہد شد جز با آخر	بنوک کلک ننگ آمیز نقشے می نگار آخر
نگارستان نگارخانہ چین شہر بیت کہ بازی چین خوانند طلبو العلم ولو باہمین نگارستان چین مرتبہ عشق حقیقی معنی آنست کہ مرتبہ عشق حقیقی قابل فنا نیست ہر کہ بان مقام رسد شایان آنست کہ در ان مقام در آمدہ از کلک ننگ آمیزی شعرے در خور انگیز کہ بچو روزگار نقشے ماند و پس آئیدہ بر آن بستاند قولہ	
ولا در ملک شجیری گراز اندوہ نگریزی	دم صحبت بشارتہا بیار و زان نگار آخر
ملک شجیری اصنافہ بیانہ و نیز راہ حاشی دم صبح وقت انقضای اندوہ دم صحبت وقت صحبت عشق قولہ	
بتے چون ہذا نوزدی چون لعلن مشر آورد	تو گوی تا بچم ما فقط ز ساقی شرم وار آخر

در سوزناک شایان بجای است پیش آورد پیش آورد سوزناک شده باشد ۱۱

زلف (زلف) حافظ اندر پیشه کن از نام زلفی خاطر بیاید بر او از در گمش این تا او ز یاد بر

بست بضم پنجه پرستش کند صوت از چوب سنگی مثل پیش آور پیش آرند یعنی در پیش موجود دارند
شرم دار آخر یعنی پیش غزل

روزی تمام وجود خودم از یاد ببر | خرمین سوختگان را همه گو باد ببر

رو سے تمام خطاب محبوب حقیقی و مرشد وجود خودم از یاد ببر مرا ازین هستی مستعلا لا یقل سا از خرمین
وجود سوختگان عاشقان همه گو باد ببر نیست معلوم باد قوله

ما که داویم دل دیده بطوفان بلا | گو پیا سیل غم و خانه ز بنیاد ببر

طوفان بلا عشق که عشق تمام المنة و بسلا سیل غم کنایه عشق خانه ز بنیاد ببر و چون منتظر ساز قوله

دوش میگفت مژگان سیاه است مگشتم | یارب از خاطرش اندیشه بیداد ببر

مژگان سیاه شائد و بیات عشق از خاطرش ضمیر شین معشوق قوله سینه گو شعله تشکیده

پارس باش پارس نام ولایت و انجبار شهر شیراز و سپاهان کرمان نیز در معنی آنست گو سینه پارچه تش

باش در سوختگی حاصل آن که عاشق با غیر از سینه سوان حاصله ز دیده گو بدرخ و جمله بغداد ببر

یعنی دیده را بگو که در اشک نشانی غیرت جمله شو یعنی محبت با غیر از دیده گریان کاره نه - قوله

زلف چون عنبر خامش که بود بی بیات | اے دل خام طمع این سخن از یاد ببر

زلف عنبر مراد وصل بود بعد حاصل نماید خام طمع اشاره بالتراب رب الارباب از یاد ببر فراموش کن

قوله سعی نابرده بین راه بجای نرسی | مژد اگر میطلبی طاعت استاد ببر

سعی نابرده بی ریاضت درین راه اشاره بعاشق بجای نرسی میطلبی سعی یعنی معرفت وصل

مژد اگر میطلبی وصل حق اگر میخواهی طاعت استاد ببر در طاعت پیروی محمد و پیر باقی قوله

دولت پیرمغان باو که باقی سهاست | دیگرے گو بر نام من از یاد ببر

که باقی سهاست که جان دمال اگر رفت غنیمت دیگرے گو بر نام من از یاد ببر اگر دیگرے نام مرا

از یاد ببر دو یاد نیار و گو میار غزل

رو می نما و مرا گو که دل از جان برگیر | پیش شمع آتش پر و اندر جان گو برگیر

دل از جان بر گرفتن از جان نو مید شدن معنی مصراع ثانی آنکه پر و اندر را بگو که پیش شمع آتش جان برگیر
یعنی خود را بسوزد قوله